

BİR ANADOLU KÖYÜNDE 1945-1960 YILLARINDAN BAYRAM ANILARI

Nuri YÜCE*

ÖZET

Her yıl kutladığımız bayramlarımızdan her birinin kendisine özgü bir anlamı ve önemi var. 30 Ağustos Zafer Bayramında güreş müsabakalarının yapılması, Kurban Bayramında doyasıya et yiyebilmek; bu iki bayrama ötekilerden daha görkemli bir özellik kazandırmaktadır. 1945-1960 yılları arasında benim kendi köyümde Kurban Bayramları, üç gün süren etli yemek ziyafetleri ve yaşlı gazilerin anlattıkları savaş hatıralarıyla çok neşeli ve keyifli geçerdi. Bu yazıda, o yılların çocukluk günlerinde yaşanan ve gâzîlerimizden dinlenen birkaç ilginç hatıra dile getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk Anıları, Köy Gelenekleri, Kurban Bayramı, Savaş Gazileri.

BAIRAM MEMORIES FROM 1945-1960 IN AN ANATOLIAN VILLAGE

ABSTRACT

Each one of the bairams we celebrate every year has a unique meaning and importance. Wrestling competitions of the August 30 Victory Day, and being able to eat meat abundantly during the Festival of the Sacrifices make these two bairams more splendid than the others. In the 1945-1960's in my home village, the Festival of the Sacrifices was merrily and cheerfully celebrated with the three-day meat banquet and war memories told by old ghazis. In this paper, some of the interesting memories listened from our ghazis during the childhood days of those years will be mentioned.

Keywords: Childhood Memories, Village traditions, Festival of the Sacrifices, War Ghazis.

* Prof. Dr., İstanbul Üni., Edebiyat Fak., Emekli Öğretim Üyesi, nuriyuce@yahoo.com

Yılın belli zamanlarında, coşkuyla kutladığımız bayramlarımızdan her birinin kendisine özgü anlamı ve önemi var.

Dinî bayramlarımızdan Kurban bayramının, millî bayramlarımızdan 30 Ağustos Zafer Bayramının, Türkiye’de, öteki bayramlara göre daha heyecanlı ve görkemli geçtiği söylenebilir. Bunun sebebi, 30 Ağustos Zafer Bayramının yayla mevsimine denk gelmesi ve o gün güreş müsabakalarının yapılması; Kurban Bayramının ise üç dört gün süren etli yemek ziyafetleri ve sohbetlerle keyifli bir havaya bürünmesi olsa gerek.

Çocukluk yıllarımın geçtiği kendi köyümde¹, halkımız yörük olduğu için, daha çok keçi cinsinden kurbanlar tercih edilirdi. Tek tük koyun kesen de olurdu. Ormana zarar veriyor diye Cumhuriyet döneminde, keçi beslemenin ağır vergilerle zorlaştırıldığı yıllardan itibaren, köyde pek çok ailenin keçisi kalmadı. Keçisi olmayanlar, olanlardan veya civardaki diğer yörüklerden, kurban zamanına kadar besleyip büyütme üzere birer oğlak satın alırlar; o oğlaklar, ilkokul çağındaki biz çocuklar için sevimli ve canlı bir oyun arkadaşı olurdu. Sığırlarımızı köyün çevresindeki dağlarda otlatırken; kurban adayı oğlaklar da onlarla birlikte otlarlar, ara sıra bizim ağızımızdaki ekmekten birazcık pay verdiğimiz için, bizimle şakalaşıp oynarlar, yüzümüzdeki her ifadeyi anlayıp ona göre karşılık verirlerdi. Aylarca devam eden birliktelik boyunca oğlaklar, bizim vazgeçilmez birer can yoldaşımız ve neşe kaynağımız olurlardı. Özenle beslenerek, kurban bayramı zamanına kadar irileşip, birer semiz çebiç hâline gelirler, sanki her biri bir tekeymiş gibi, biz onları “sevimli tekecik” anlamında **dekiş** diye çağırırdık. Onlar da bu adı iyice benimserlerdi.

Oğlaklarımızla yaşadığımız bu olağanüstü mutlu zaman, kurban bayramı gelip de o can yoldaşımızın kurban edilmesiyle, yerini, en yakın oyun arkadaşımızı yitirmenin acısı ve hüznüne bırakırdı. Dayanılması en zor olan ise; babamızın bayram namazını kılıp eve geldikten hemen sonra, bizim dekişimizi tek bir getirerek kurban ederken, onların ayaklarını bizlere tutturduğu dakikalardı.

Kurban Bayramının birinci günü, büyüklerimiz sevinçle bayramlaşırken, oyun arkadaşımı yitiren biz çocuklar, ne yazık ki çok üzgün olurduk.

İlk gün, yaşadığımız bu acı, hüznün ve yas, ikinci günden itibaren etli yemekler yiyerek, neşeli sohbetler dinleyerek, herkesle bütünleşmenin oluşturduğu bir bayram havasına dönüşmeye başlardı.

¹ Mersin’e bağlı *Doğançay* (eski adı *Ohunkeşli*) köyü, Mersin’den 20 km kadar kuzey batıda Torosların eteğinde.

Köyümüzde, 1945-1960 yıllarındaki kurban bayramlarında, öğle ve akşam yemekleri değişik ailelerde, bütün köylünün katılımıyla birlikte yenir; üç dört gün devam eden bu ziyafetlerde, yere serilen sofralar, topalaklı yahni, kavurma, içli köfte, eyeği dolması, döğme tahıl ve daha başka yemekler ile donatılırdı. Hiçbir zaman alkollü içki içilmez; içecek olarak su, kızılıcak şerbeti, ayran veya çalkama ikram edilirdi. Yemeklerden sonra ak sakallı gazilerimizin anlattıkları millî hatıraların neşesi, herkeste ikinci bir bayram havası oluşturur, böylece bayramın sevinci daha da artarak apayrı bir havaya bürünürdü.

Pek çok zaferimizin, olumsuz durumlarda bile başarılı komutanlarımız sayesinde kazanıldığını, tarih kitaplarında okuyoruz ve yeni nesillere de böyle aktarmaya çalışıyoruz. Ancak şunu unutmamalıyız ki, komutanların emrindeki orduları oluşturan binlerce asker, okuma yazması dahi olmayan, adı sanı bilinmeyen nice kahramanlar, o komutanlarla birlikte en ön cephede savaşanlardır. Onlar, bizim bugünkü varlığımızın temel taşları, hayatımızı borçlu olduğumuz esas değerlerimizdir.

Yurdumuzun her yerinden olduğu gibi, bizim köyümüzden de seferberlikte askere gitmiş ve çeşitli cephelerde yıllarca savaşmış, kimi şehid düşmüş, kimi gazi olmuş yakınlarımız var. O yiğit insanlara olan vefa borcumuzu, karınca kararınca da olsa, yerine getirmek amacıyla, onların adlarını anmak ve ilginç anılarından birkaçını, zamanımızın elverdiği kadarıyla anlatarak hatıralarını yad etmek istiyorum.

Osmanlı devletinin Yemen’de, Trablusgarp’ta, Balkanlarda, Filistin’de Kafkasya’da, Irak ve Suriye’de kısacası her cephede savaştığı yıllarda, bizim köyümüzden de askere gidip geri gelemeyenlerin sayısı az değildi.

Kendilerini görme ve dinleme fırsatını bulabildiklerim 1883 ve 1895 yılları arasında doğmuş, çeşitli cephelerde savaşmış, bir kaç kez yaralanmış gâzilerdi. Onların adları: Abbacık Ali (Ali Bolat 1303/1887–1975), Muhammet Çavuş (Mehmet Şevket Ertuğrul 1308 (1892)–1974), Bayramali Aydın (1892–25.08.1955); Mahmut Özbek (1894–22.03.1974); Tülüş Mehmet (Mehmet Öz 1895–1950); Duranahmet, Koca Duran (Ahmet Duran 1309 (1893)–30.12.1972); Böyük Keşliali (Ali Keşli 1895–14.11.1966).

Bir de bizim köyden oldukları hâlde geçim kaygısıyla komşu köylerde ya da keçilerini besledikleri yörelerde çadırda yaşayanlar vardı. Onlar da özellikle bayramlarda, mutlaka bizim köye uğrarlar ve birkaç gün kalırlardı. Onlardan biri Çoban Hacıahmet (1891–??), diğeri de Tahsin Özden (Tahsin Hoca 1895–05.01.1994) idi.

1. Abbacık Ali (Ali Bolat 1303/1887–1975): Köydeki en yaşlı gâziydi. Çok saf ve temiz yürekli, ak sakallı bir insandı, bundan dolayı ona *Abbacık Ali* denirdi. Askerliği, Filistin, Irak ve Suriye’de geçmiş, Sevr Antlaşması’ndan sonra binbir güçlkle köyüne dönebilmiş. Köydeki hayatı boyunca hep çobanlık yapan Ali Bolat, bütün köylünün Ali Emmisi’ydi.

2. Muhammet Çavuş (Mehmet Şevket Ertuğrul, 1308 (1892)–1974): Az konuşan, konuştuğu zaman lafı gediğine oturtan, zeki, sâkin, dervişmeşrep bir kişi, filozof gibi bir insandı. Hangi cephelerde bulunduğunu dahi pek anlatmazdı. Bayramlarda hatıralarını anlatan öteki gazileri dinler, onların yanıldıkları ya da eksik bıraktıkları bilgileri, derhâl devreye girerek düzeltir ve tamamlardı. Tahsili olmamasına rağmen eski yazıyı bir hattat kadar güzel yazdığı söylenirdi.

3. Bayramali Aydın (1892-1955): Sohbetlerde savaş hatıralarını anlatmayı çok severdi; özellikle de Batı cephesindeki anılarını anlatırken gözlerini kapatır, o günlerin heyecanını aynen yaşar ve dinleyenlere de yaşatırdı.

4. Mahmut Özbek (1894-1974): Bütün cephelerde savaşmış, askere gitmesiyle köye geri gelmesi arasında tam 9 yıl geçmişti. Dindar, çalışkan ve herkese iyilik eden bir insandı.

5. Tülüş Mehmet (Mehmet Öz, 1895-1950): Köyümüzdeki gâziler arasında zekiliği, kurnazlığı ve nüktedanlığı ile ünlüydü. Mahmut Özbek ile amca çocuklarıydılar. Askerlikleri boyunca aynı birlikte olmuşlar; her ikisi de başlarından geçenleri neşeli bir fıkra gibi anlatırlardı.

6. Duranahmet, Koca Duran (Ahmet Duran, 1309 (1893)–30.12.1972): Şakacı, güleryüzlü ve nüktedan; iri yarı bir insandı. İngilizlere esir düşmüş; iki yıllık esaret hayatında İngilizler onu gemide çalıştırmışlar ve “*Kamerad*” diye çağırırlarmış; bu yüzden lakaplarından biri de “*Gamarut*” idiyse de, uzun boylu ve iri yapılı olduğundan “*Koca Duran*” diye anılırdı.

7. Böyük Keşliali (Ali Keşli 1895–14.11.1966): Köyümüzdeki soyadı “*Keşli*” olan dört ailenin en büyüğüdü. Savaşta bir grup arkadaşıyla esir düşmüş; fakat hapsedildikleri tel örgülü yerden topluca kaçmayı başarmışlardı.

8. Çoban Hacıahmet (1891–19??): Aslen bizim köy halkından olduğu hâlde, keçilerinden dolayı, yazın Toroslar’daki Çacık Yaylası’nda, kışın Akdeniz sahiline yakın dağ eteklerinde, çadırda yaşardı. İri yarı ve görkemli vücuduyla tam bir oğuz yiğidiydi. Bayramlarda bizim köye geldiğinde anlattığı savaş hatıralarını herkes saygıyla dinlerdi. Atıcılığı, şimdiki tabirle söylersek;

keskin nişancılığıyla meşhurdur. Fakat kendi ifadesine göre, kardeşi Süllü (Süleyman), daha da iyi atıcıymış. Süllü, Fransızlarla savaşırken şehit olmuş.

9. Tahsin Hoca (Tahsin Çavuş Özden 1895–1994): Kışın, komşu köy Akarca’da, yazın Fındıkpınarı Yaylası’nda yaşayan, iri yarı, kendi keyfine göre yaşayan, kural tanımaz biriydi, bu yüzden “*Deli Tahsin*” diyenler olsa da eski yazıyı sökecek kadar okuyabildiği ve biraz imamlık yaptığı için daha çok “*Tahsin Hoca*” diye anılırdı. O da İngilizlere esir düşmüş; iki yıllık esaret hayatında Selanik yakınlarındaki taş ocaklarında çalıştırılmış.

Şimdi, adı anılan bu gazilerin bayramlarda bir araya geldiklerinde şevkle ve zevkle anlattıkları, hatıralarından ikisini naklederek yazıyı bitireceğim.

Hatıra 1. Çoban Hacıahmet’in Anlattıklarından

İngilizlere karşı savaştığımız cephelerin birinde, bizim Türk cephemizle İngiliz cephesi karşılıklı mevzilerini korurken; Türk nöbetçi her sabah güneşin doğduğu sıralarda, nöbet esnasında ileri-geri yürüdüğü siperin arkasındayken, İngiliz cephesinden atılan tek bir mermiyle vuruluyor. Ne kadar da dikkatli davranılsa her sabah yine aynı dakikalarda, aynı şekilde bir asker nöbet tutarken şehit oluyor. Bu, bir hafta böyle devam ediyor. Bizim birliğin komutanı askerleri toplayıp, “*Evlatlarım, her sabah bir şehit veriyoruz, bunu çözmemiz gerek,*” diyerek herkese bu problemi anlatıyor. Ortalığa bir sessizlik çöküyor. Çoban Hacıahmet, bir adım ileri çıkıp, “*Komutanım, bana müsaade ederseniz bir şey denemek istiyorum.*” diyor. Komutan “*Nedir?*” diye sorunca; “*Yarın sabah aynı saatte nöbeti ben tutacağım, fakat o sırada siz ve arkadaşlarım arka tarafta bulunursunuz.*” diyor.

Ertesi sabah, henüz güneş doğmadan, Çoban Hacıahmet nöbeti devralıyor. Komutanla birlikte bütün tabur arka tarafta hazır vaziyette, merakla olabilecekleri bekliyorlar. Güneş doğarken, Çoban Hacıahmet “*Bir kürek getirin*” diyor, Küreği getiriyorlar. Çoban Hacıahmet, küreği alıp; her sabah bizim askerimizin vurulduğu siperdeki gözetleme deliğini kapatacak şekilde tutuyor. Tam o anda, karşıdaki İngiliz cephesinden atılan bir mermi küreği delip geçiyor. Bunun üzerine Çoban Hacıahmet, erlerden birinin sürünerek yanına gelmesini istiyor. O er geliyor. Ona, “*Arkadaşım, şu küreği al, deliği kapatacak biçimde «küreği tut!» dediğimde, kürekle deliği kapatacaksın.*” diyor; kendisi de tüfeğini alıp biraz öteki başka bir gözetleme yerinden, karşıdaki İngiliz siperini gözetliyor. Çoban Hacıahmet, eli küreklili askere, “*Kürekle deliği kapat!*” diyor ve bu esnada karşıdaki İngilizin ateş ettiği yerdeki barut dumanını görerek onun yerini tespit ediyor. Tekrar, “*Kürekle deliği kapat!*” diyor ve karşıdan İngiliz tam ateş ederken; kendisi de ateş eden İngilizli tek kurşunla kafasından vuruyor.

İngiliz'in silahı karşıdaki siperin beri tarafına düşüyor ve kafası da kum torbasının üstünden aşağıya sarkıyor. Bizim askerler sevinçle birbirlerine sarılıyorlar. Komutan, Çoban Hacıahmet'e "*Oğlum, sen, komutan olacak akıllı bir yiğitmişsin.*", deyip alnından öpüyor ve "*Bunu nasıl çözdün?*" diye sorduğunda, Çoban Hacıahmet, "*Komutanım! Sabah güneş doğarken güneşin ışığı yere yatay geliyor ve siperdeki delikten yatay biçimde geçiyor. Bizim nöbetçi ileri geri yürüme esnasında, deliğin tam arka hizasında iken; gölgesi ışığı engellediği için, karşıdaki düşman ışığı görmüyor ve görmediği an tetiği çekip bizim askerimizi bu şekilde vuruyor.*" diye cevaplandırıyor. Çoban Hacıahmet, daha sonra onbaşı rütbesiyle ödüllendiriliyor.

Hatıra 2. Tülüş Mehmet'in Anlattıklarından

Mehmet Öz (Tülüş Mehmet) Batı cephesinde iken bir komutanın emir eri olarak görev yapıyor. Zekiliği ve nüktedanlığını takdir eden komutanı onu çok severmiş. O yıllarda mahrumiyetten dolayı, ordu mensupları birçok yerde köy halkı ile iç içe yaşamak zorunda kalıyor. Bizim Tülüş Mehmet'in komutanı da köyde bir ailenin evinin misafir odasını geçici ikamet yeri olarak kullanıyor, evin öteki odasında da ev sahibi aile oturuyor.

Eskiden, Anadolu'da köy evleri umumiyetle taştan, dikdörtgen biçiminde yapılırdı; evin tam orta yerinde giriş kapısı olur; onun karşısında ahşaptan üç veya dört bölmeli tahıl ambarı yer alırdı. Ambarın sağ ve sol yanları tavana kadar kası denen tahta duvarla kapatılırdı; böylece ambarın sağında ve solunda, evin haremlik ve selamlık iki odası oluşurdu. Tahıl konacak ambar bölmelerinin üstteki kapaklarının açılabilmesi için tavanla ambarın üst düzeyi arasında 80-100 cm'lik bir boşluk bırakılırdı. Odaların ambarla bitişik olan ahşap duvarında, kapakları odaya açılan dolaplar bulunur; ortada geniş bir yatak dolabı, bunun sağında ve solunda, daha dar, raflı dolaplar yapılırdı ve bunların içine, ekmek, yemek, yağ, süt, yoğurt gibi, kedi ve farelerin kurcalamaması gereken yiyecekler konurdu.

Köylerde, birer ineği veya bir kaç keçisi olan üç beş aile, "değişik olmak" denen bir usule göre nöbetleşerek yayık yayarlar. Sağdıkları sütü her sabah yayık yayma sırası hangi ailede ise onun evine getirirler. Her ailenin sütü, "ölçü kabı" denen önceden belirlenen helke, kova, çingil gibi bir kaba konur, sütün derinliği, "çöp" denen kurşun kalem kalınlığında, 25-30 cm uzunluğunda, temiz bir ağaç çubukla ölçülür. Sütün içine dikey biçimde batırılan bu çöpe sütün yüzeyine denk geldiği yerden bir çentik (kertik) atılarak ölçüm belirlenir. Ertesi sabah yeni süt getiren yayık ortağı her aile, bir gün önce verdiği sütün ayran payını alıp evine götürür. Yayıktan oluşan yağ ve fazlaca ayran da yayık yayan aileye kalır. Yayık yayma işi, sırasıyla her bir ailede, bir hafta veya on gün

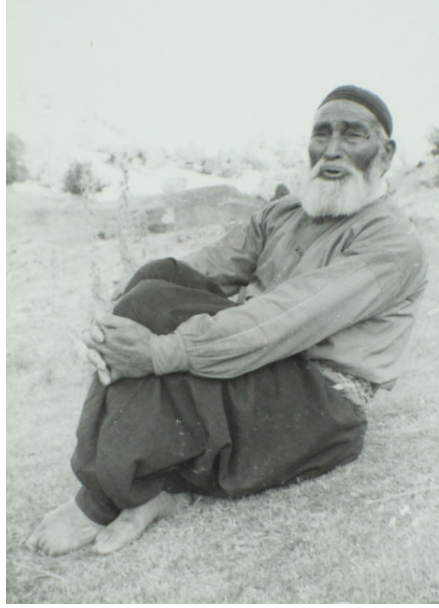
kadar devam eder. Bizim Tülüş Mehmet ve komutanının kaldığı evin sahibi kadın, yayık sırası kendisine geldiğinde; biriken südü pişiriyor, odadaki dolaba koyuyor ve kapısını kapatıyor. Sütün sıcaklığı azalınca yoğurtla mayalıyor. Her sabah pişirilen sütün buharı evin içine yayılınca mis gibi taze süt kokusu, bizim Tülüş Mehmet'in burnuna kadar geliyor. Canı süt istiyor. Fakat ev sahibi kadın komutana ve Mehmet'e süttten de ayrandan da hiçbir şey vermezmiş. Komutan sabahları göreve gidiyor, Mehmet ise ev hizmeti için ara sıra evde serbest kalabiliyor. Bizimki bir gün, evdeki tahıl ambarı ile sütün bulunduğu dolap arasındaki tahtada küçük bir budak yeri keşfediyor. Bıçağın ucu ile budağı kurcalayarak yerinden çıkarıyor; budak deliğinden dolabın içine bakınca ağzı kapaksız, kocaman bir süt kabı görüyor. Ağız sulanıyor, biraz kokladıktan sonra budağı yerine yerleştiriyor. Dışarı çıkıp civardaki bir sazlıktan içi boru gibi boş 50-60 cm'lik incecik bir kargı (kamış) kesiyor. Kamışın ortasındaki boğumu bir tel ile deliyor, içini su ile temizliyor. Komutanın ve ev sahibi kadının evde olmadığı bir sırada, evvelce keşfettiği budağı yerinden çıkarıp, kamışı delikten dolabın içindeki süte kadar uzatıp süttten somurarak bir iki bardak kadar içiyor; işi bitince budağı yine yerine yerleştiriyor. Bu şekilde süt içmeler her gün miktarı biraz artarak devam ediyor. Ev sahibi kadın, kilitli dolaptaki sütün kaymağı bile bozulmadan nasıl olup da eksildiğine bir türlü akıl erdiremiyor; bu meseleyi komşu kadınlara açıyor: *"A bacım, bizim süde nazar mı değdi, noldu bilmem, her gün azalıyor."* diyor. Komşu kadınlar da bu işe şaşır kalıyorlar. Derken, kadınlar arasında *"süte nazar değdiği, cinler tarafından bir şeyler yapıldığı"* tarzında konuşmalar yayılıyor. Bu durum *"Komutanın oturduğu evde cin varmış!"* diye yeni eklemelerle erkekler arasında da anlatılınca, komutan bu dedi-kodudan rahatsız oluyor ve bunun ne olduğunu merak ediyor. Fakat hiç bir anlam veremiyor. Sonunda komutan, bizim Tülüş Mehmet'i çağırıyor: *"Mehmet! Bizim ev sahibi kadının dolaba koyduğu süt kendiliğinden azalıyor mu, bunun sebebi nedir, biliyor musun?"* diye soruyor. Tülüş Mehmet: *"Bilmiyorum komutanım."* diye cevap veriyor. Fakat komutan, *"Mehmet, bu iş nasıl oluyor, ben de bilmiyorum, fakat bildiğim bir şey varsa, o da bu işi mutlaka senin yaptığındır. Eğer bana olanı olduğu gibi anlattıysan, söz veriyorum, seni cezalandırmayacağım."* diyor.

Tülüş Mehmet, yaptıklarını anlatıyor. Komutan da birkaç gün, Mehmet ile birlikte, kamış boruyla somurarak süttten içiyor. Fakat iki kişi içtiği için, süt iyice azalıyor. Artık komutan, daha fazla devam etmeyip, durumu ev sahibi kadına anlatıyor. Kadın, komutana ve Mehmet'e her gün biraz süt, biraz ayran vermeye başlıyor. Böylece her iki tarafın sıkıntısı çözümlenip herkes ferahlıyor².

² Yazıda adları anılan gazilerin bayram sohbetlerinde kendi anlatımlarından derlenen hatıralardır.

Resim 1: Ali Bolat (Abbacık Ali), 1973

Resim 2: Çoban Hacıahmet, 27.08.1966

Resim 3: Çoban Hacıahmet, çadırının önünde, Çacık Yaylası Toroslar, 27.08.1966

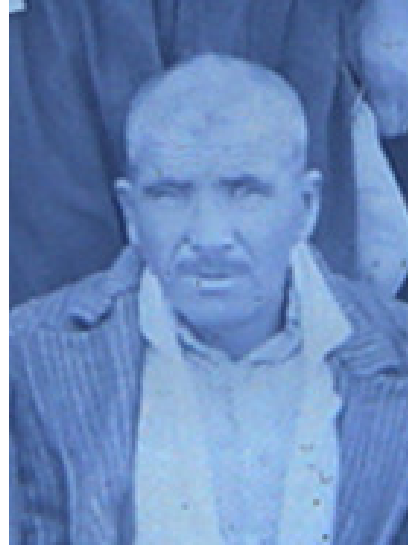
Resim 4: Koca Duran (solda), Ağustos 1969

Resim 5: Tahsin Hoca, Ağustos 1969

Resim 6: Mahmut Özbek, 1973

Resim 7: Tülüş Mehmet, 1935

